

Rīgā, DATUMS SKATĀMS DOKUMENTA PARAKSTA LAIKA ZĪMOGĀ
Nr. 001-08.1.1/2023/3474

Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu)
komisijai

A. god. Reira kungs, a. god. Krištopana kungs un cienījamie Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas deputāti!

Atsaucoties uz š.g. 24. janvāra Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas un Latvijas Bankas pārstāvju diskusiju par ekonomikas un finanšu sektora aktualitātēm, sniedzam detalizētu informāciju par diskusijā izskanējušiem jautājumiem:

1. iemesli gausākai kreditēšanai Latvijā nekā pārējās Baltijas valstīs un kreditēšanu kavējošie faktori;
2. situācija Latvijā un Lietuvā maksājumu pakalpojumu/FinTech jomā, un vai Lietuva spēj piedāvāt atraktīvāku vidi pakalpojumu sniedzējiem;
3. situācija finanšu krāpniecības jomā.

Ņemot vērā deputātu ierosinājumu, atbildēs iezīmēti arī veicamie pasākumi gan no Latvijas Bankas, gan no citu atbildīgo iestāžu un politikas veidotāju puses situācijas uzlabošanai un attīstības veicināšanai aplūkotajās jomās.

1. Faktori, kas kavē kreditēšanu Latvijā, tostarp salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju

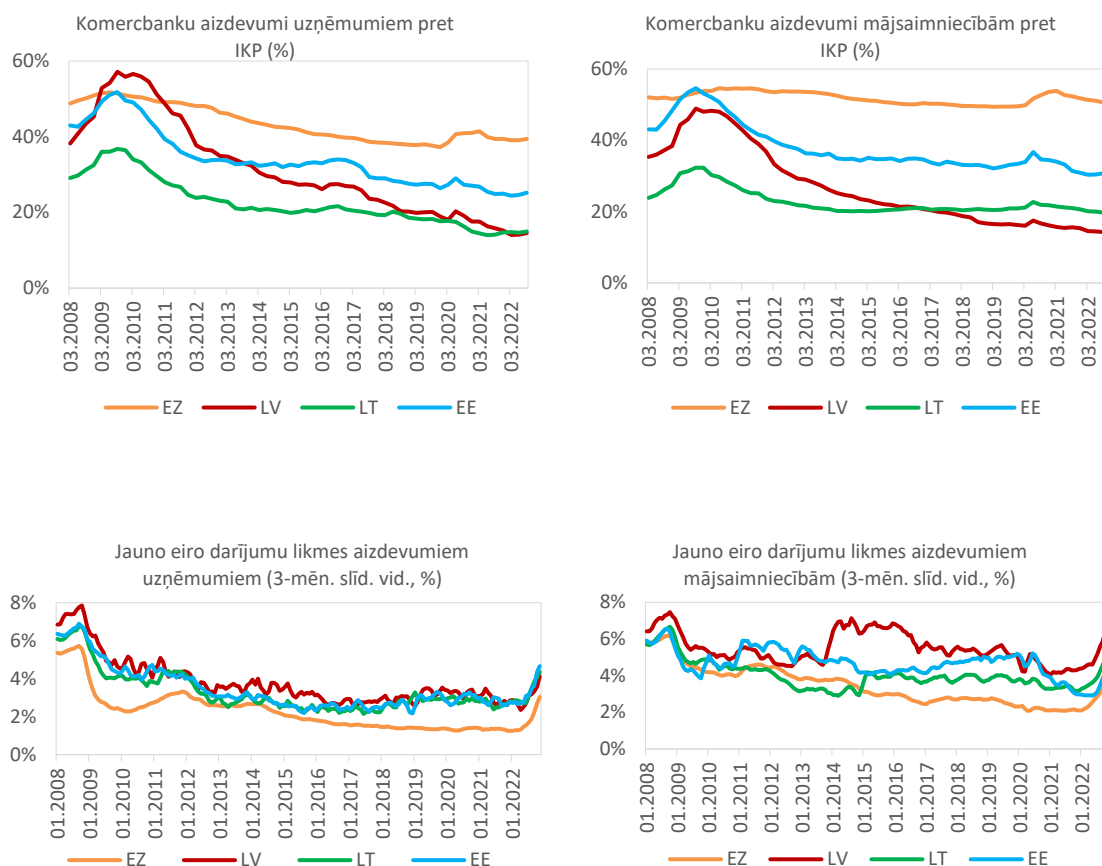
1.1. Situācijas apraksts

Iekšzemes kreditēšanas (it īpaši uzņēmumu kreditēšanas) apjoms Latvijā ir nepietiekams un būtiski atpaliek no kaimiņvalstīm (skat. 1. attēlu). Ikgadējos "Finanšu stabilitātes pārskatos"¹ Latvijas Banka to ir ilgstoši norādījusi kā vienu no būtiskākajām sistēmiska līmeņa nepilnībām un aicinājusi novērst strukturālos faktorus, kuru ietekmē izveidojusies kūtra investīciju un kreditēšanas vide.

Komercbanku kredīti ir nozīmīga veselīgas ekonomikas sastāvdaļa – tas ir svarīgs finansējuma avots uzņēmumiem jaunu biznesa ideju un investīciju realizēšanai, kam ne vienmēr pietiek ar pašu līdzekļiem. Saskaņā ar Latvijas Bankas aprēķiniem gausākas līdzekļu piesaistes dēļ pēdējās desmitgades laikā ievērojami palēninājusies uzņēmumu investīciju aktivitāte un tādējādi arī ekonomiskās izaugsmes temps². Tas ir veicinājis Latvijas ekonomisko atpalcību no Lietuvas un Igaunijas, kā arī bremsējis konverģenci uz Eiropas Savienības (ES) vidējo ienākumu līmeni.

¹ Kā nesenākos ziņojumus lūdzu skatīt [Finanšu stabilitātes pārskats 2022 \(latvijasbanka.lv\)](#); [Finanšu stabilitātes pārskats 2021 \(latvijasbanka.lv\)](#); [Procentu likmes Baltijā \(makroekonomika.lv\)](#)

² [Makroekonomisko norišu pārskats septembris 2021 \(makroekonomika.lv\)](#)

1.attēls. Kreditēšana un procentu likmes Baltijā (LV – Latvija, LT – Lietuva, EE – Igaunija) un Eiro zonā (EZ)

Latvijas atpalikšana no kaimiņiem pēc 2008.–2009. gada krīzes ir daļēji skaidrojama ar to, ka šī krīze Latvijā bija ilgstošāka un dziļāka (jo tautsaimniecības attīstības nelīdzsvarotība un strukturālās problēmas pirms tās Latvijā bija lielākas). Šīs krīzes sekas ilgstoši ietekmējušas gan komercbanku kreditēšanas procesā izmantojamos riska novērtēšanas modeļus un attiecīgi arī kredītu cenu, gan komersantu un iedzīvotāju gatavību uzņemties parādsaistības. Tomēr kopš finanšu krīzes pagājuši jau teju 15 gadi un arī makroekonomiskā situācija valstī ir ievērojami uzlabojusies. Latvijas tautsaimniecībā pašlaik nav liecību par būtisku attīstības nelīdzsvarotību, valsts finanses ir stabilas, finansiālo drošību stiprina dalība eiro zonā, noturība pret negatīviem riskiem ir laba. Līdz ar to, pretstatā 2008.–2009. gada finanšu krīzes laikam, pandēmijas un energoresursu cenu krīzes laikā komercbanku aktīvu kvalitāte būtiski nav pasliktinājusies. To ir sekmējusi arī valsts ar atbalsta pasākumiem, tostarp veicinot arī komercbanku klientu finanšu noturību, ko var novērot komercbanku finanšu rādītājos – neskatoties uz krīžu izaicinājumiem, to peļņas rādītāji ir auguši.

Meklējot skaidrojumu, kādēļ Latvijā kreditēšana atpaliek no Baltijas kaimiņiem, jāanalizē, vai un kā Latvijā no Igaunijas un Lietuvas atšķiras: 1) investīciju un uzņēmējdarbības vide; 2) uzņēmumu spēja un vēlme investēt un aizņemties; 3) komercbanku kreditēšanas un citu finansēšanas pakalpojumu piedāvājuma faktori, kas nosaka finansējuma pieejamību un cenu; 4) komercbanku sektora regulējums.

1.2. Investīciju un uzņēmējdarbības vide

Latvijas Bankas ieskatā lēno kreditēšanu nosaka gan pieprasījuma, gan piedāvājuma faktori. Ilgstoši uzkrājoties un summējoties strukturālajām nepilnībām vairākās jomās³,

³ [Finanšu stabilitātes pārskats 2022 \(latvijabanka.lv\)](#); [Finanšu stabilitātes pārskats 2021 \(latvijabanka.lv\)](#)

Latvijā ir izveidojusies vide, kurā uzņēmumiem ir grūtāk veikt uzņēmējdarbību un investēt, kas attiecīgi mazina gan kredītu pieprasījumu, gan ietekmē finansējuma piedāvājuma nosacījumus. Ikgadējos "Finanšu stabilitātes pārskatos" Latvijas Banka ir norādījusi, ka tās ir nepilnības:

- prognozējamās un drošās uzņēmējdarbības vides veidošanā;
- tiesību aizsardzības sistēmā;
- valsts pārvaldē, tostarp valsts iestāžu, dienestu un pašvaldību iestāžu kapacitātē, lemtspējā (atkarības no politiskās ietekmes dēļ), sadrumstalotībā un sadarbībā (gan savstarpējā, gan ar privāto sektoru), valsts uzņēmumu pārvaldībā;
- ēnu ekonomikas un korupcijas novēršanā;
- privāto uzņēmumu pārvaldībā;
- būvniecības nozares attīstībā;
- darbaspēka tirgus regulējumā, tostarp attiecībā uz ārvalstu darbaspēka piesaisti;
- ieguldījumos cilvēkkapitālā, tostarp izglītības sistēmā, veselības aizsardzībā, demogrāfijas uzlabošanā;
- ieguldījumos infrastruktūrā, izpētē un attīstībā;
- ilgtspējības mērķu izpratnē un skaidras, valsts interesēs veidotas ilgtspējības politikas noteikšanā un īstenošanā;
- kapitāla tirgus attīstībā.

Neprognozējamās pārmaiņas regulējumā, tostarp nozarēm specifiskās prasībās, kā arī lēmumu nepieņemšana un neskaidrība par valsts un pašvaldību nostāju⁴ būtiski apgrūtina ilgtermiņa plānošanu, rada papildu izdevumus un liek atlikt investīciju lēmumus arī privātajam sektoram. Valsts pārvaldes institūciju lemtspēju un kapacitāti vājina to sadrumstalotība un nepietiekamā savstarpējā sadarbība⁵. Šaurās un/vai īstermiņa interesēs, nevis uz vispusīgām un stratēģiskām sabiedrības un valsts interesēm balstīts skatījums ir būtisks traucēklis tādai lēmumu pieņemšanai, kas jaudīgāk un ilgtspējīgāk virzītu valsts attīstību un veidotu drošāku vidi. Jāmin arī investoru jau ilgstoši paustās bažas par investīciju tiesisko aizsardzību un tiesu darbību Latvijā⁶.

Kreditēšanas un investīciju aspektā būtu uzsverama būvniecības nozares attīstības problemātika. Latvijā būvniecība, tajā skaitā jaunu mājokļu būvniecība (īpaši reģionos), ilgstoši un ievērojami atpaliek no Lietuvas un Igaunijas būvniecības tempa⁷.

Lēno būvniecību Latvijā ietekmē:

- nepilnības valsts investīciju plānošanā un koordinēšanā ministriju starpā, trūkst vienkopus apkopotas un publiski viegli pieejamas informācijas par plānotajām investīcijām, kas atvieglotu plānošanu būvniekiem, kā arī nemērķtiecīgi un vāji īstenots mājokļu renovācijas un siltināšanas process⁸;
- birokrātija, sarežģīta un neatsaucīga sadarbība ar pašvaldībām un inženierkomunikāciju turētājiem. Saskaņā ar nekustamo īpašumu attīstītāju novērojumiem Rīgā būvniecības dokumentācijas saskaņošanas laiks ir būtiski ilgāks un neskaidrība par projektu saskaņošanu ir daudz augstāka nekā Tallinā un Viļņā;
- gausa galvaspilsētas un lielāko pilsētu attīstība. Rīgas attīstība tās ilgstošo un nozīmīgo pārvaldības trūkumu dēļ būtiski atpaliek no Tallinas un Viļņas gan ekonomikas izaugsmes, gan infrastruktūras attīstības, gan dzīves kvalitātes un

⁴ Piemēram, klimata politikas jomā, darbaspēka piesaistē, būvniecības regulējumā, Rīgā – attiecībā uz teritoriālās attīstības plānu.

⁵ <https://www.ficil.lv/position-papers/ficil-position-paper-on-public-sector-reform-2022/>

⁶ <https://www.ficil.lv/position-papers/ficil-position-paper-on-court-efficiency-fair-competition-and-investment-protection-2022/>

⁷ Sk. [Finanšu stabilitātes pārskats 2022 \(latvijasbanka.lv\)](https://www.ficil.lv/position-papers/ficil-position-paper-on-public-sector-reform-2022/).

⁸ Sk. ["Risinājumi stindzinoši augstiem siltuma tarifiem – šoziem dalīs zivis, bet turpmāk steidzami jālabo makšķeres" | Raksti | Makroekonomika; Finanšu stabilitātes pārskats 2022 \(latvijasbanka.lv\)](https://www.ficil.lv/position-papers/ficil-position-paper-on-court-efficiency-fair-competition-and-investment-protection-2022/).

iedzīvotāju skaita pārmaiņu ziņā⁹. Latvijā reģionālie centri ir mazāk attīstīti nekā, piemēram, Lietuvā;

- ilgstoši zemais investīciju apmērs nozarē;
- darbaspēka trūkums (kaimiņvalstīs ir vienkāršāka viesstrādnieku piesaiste);
- korupcija un godīgas konkurences trūkums;
- vietējā kapitāla attīstītāju trūkums (daļēji izriet no augstāk minētā punkta);
- ēnu ekonomika, kas kropļo konkurenci nozarē un iegrožo pieprasījumu pēc mājokļiem (t.i., mājāsaimniecību spēju kvalificēties aizdevumam);
- zemāka pirktpēja nekā kaimiņvalstīs, augstāka valsts nodeva par īpašuma tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā, neskaidrība par nekustamā īpašuma nodokli pēc kadastra vērtību atsaldēšanas, lielāka atturība uzņemt mājokļu kredīta saistības, kā arī nedaudz augstāka mājokļu kredītu likme.

Saskaņā ar Eiropas Investīciju bankas ikgadējās Centrālās un Austrumeiropas valstu uzņēmēju aptaujas par ilgtermiņa šķēršļiem investīcijām rezultātiem¹⁰ Latvijas uzņēmēji vērtē investīciju vidi kritiskāk nekā Lietuvas un Igaunijas uzņēmēji visos aptaujātajos parametros: 1) uzņēmējdarbības vides prognozējamība (Latvijā minēts kā pats svarīgākais ilgtermiņa šķērslis investīcijām un daudz lielākā mērā nekā kaimiņvalstīs); 2) energoresursu cenas¹¹; 3) darbaspēka pieejamība¹²; 4) uzņēmējdarbības vides un darbaspēka tirgus regulējums; 5) finansējuma pieejamība; 6) pieprasījums; 7) transporta un digitālā infrastruktūras (tās ir vairāk nekā divas reizes lielāks šķērslis investīcijām nekā Lietuvā un Igaunijā).

1.3. Uzņēmumu spēja un vēlme investēt un aizņemties

Atbilstoši Eiropas Investīciju bankas aptaujas rezultātiem finanšu ierobežojumi Latvijas uzņēmumus skar daudz lielākā mērā nekā uzņēmumus vidēji ES¹³ un Igaunijā, taču līdzīgā pakāpē kā Lietuvā. Savukārt 30% aptaujāto Latvijas uzņēmumu atzinuši, ka veiktais investīciju apjoms bijis nepietiekams (ES vidēji – 14%). Vienlaikus dažādās aptaujās pietiekami liela daļa uzņēmumu norāda, ka tie nemaz neplāno investēt un/vai meklēt ārējo finansējumu. Iespējams, ka vājo kreditēšanas aktivitāti daļēji skaidro uzņēmumu piesardzība, daļēji – uzņēmējdarbības vides apstākļi, un daļēji – uzņēmumu pašu nevēlēšanās kļūt caurspīdīgākiem un iziet no ēnu ekonomikas. Eiropas Komisijas ikgadējā aptaujā par finansējuma pieejamību uzņēmumiem Latvijas uzņēmēji vairāk nekā pārējo ES valstu uzņēmēji kā iemeslu finansējuma nepiesaistīšanai minējuši nevēlēšanos nodot kontroli pār uzņēmumu¹⁴.

Komercbanku vērtējumā uzņēmumu spēja kvalificēties banku finansējumam caurmērā ir nepietiekama, ņemot vērā to finansiālos rādītājus¹⁵, salīdzinoši augsto iesaisti ēnu ekonomikā un trūkumus korporatīvajā pārvaldībā.

⁹ Sk. Latvijas Bankas analītisko rakstu sēriju par Rīgu (www.makroekonomika.lv).

¹⁰ [EIB Investment Survey Country Overview 2022: CESEE](#)

¹¹ Latvijā to kā šķērslis min 92% uzņēmumu, kamēr Lietuvā un Igaunijā, kur veiktas apjomīgākas investīcijas enerģētikā, energoresursu cenas par šķērslis min tikai 71% uzņēmēju.

¹² Atbilstoša darbaspēka pieejamība ir būtisks ierobežojums investīcijām arī Lietuvā un Igaunijā, taču saskaņā ar uzņēmēju vērtējumu mazākā mērā nekā Latvijā, kur ir sarežģītāk piesaistīt darbaspēku. Darbaspēka pieejamība skar plašu neatrisinātu jautājumu loku ne tikai attiecībā uz darba tirgus regulējumu, bet arī pasākumus, kas ietekmē cilvēkkapitālu – investīcijas izglītībā, sabiedrības veselībā, demogrāfijas uzlabošanā, nevienlīdzības mazināšanā, iekļaujošā sabiedrībā u.c.

¹³ 15.6% aptaujāto uzņēmumu Latvijā iepretim 6.2% aptaujāto uzņēmumu vidēji ES, 8.5% Igaunijā un 16.5% Lietuvā ([EIB Investment Survey Country Overview 2022: CESEE](#)).

¹⁴ SAFE Analytical_Report 2022.pdf (europa.eu)

¹⁵ Piemēram, pašu kapitāla, apgrozījuma, peļņas rādītāji.

Latvijas uzņēmumu kapitalizācija ilgstoši ir bijusi nepietiekama, un tā ir vājāka nekā Igaunijā un caurmērā ES, taču spēcīgāka nekā Lietuvā¹⁶. Pēdējo piecu gadu laikā Latvijas uzņēmumu kapitalizācija un finanšu veselība kopumā ir uzlabojusies, ko cita starpā ietekmējušas arī pārmaiņas uzņēmumu ienākumu nodokļa regulējumā. Līdz ar to, uzņēmumu finansiālajai veselībai uzlabojoties, būtu sagaidāms, ka arī kreditēšanas apjomi pieaugs un cena samazināsies. Lai gan 2021. gadā kredītu procentu likmes lielajiem uzņēmumiem mazinājās, tomēr tās joprojām bija augstākas nekā kaimiņvalstīs. Arī kreditēšanas apjomi turpināja atpalikt no tām.

Komerbankas jau ilgstoši norāda, ka Latvijā kreditējamo juridisko un fizisko personu loku sašaurina to atrašanās ēnu ekonomikā¹⁷. Turklāt kredītiestāžu pieredze liecina, ka būtiskai Latvijas uzņēmumu daļai raksturīga negodprātīga saistību izpildes kultūra.

1.4. Banku kreditēšanas un citu finansēšanas pakalpojumu piedāvājuma faktori, kas nosaka finansējuma pieejamību un cenu

Saskaņā ar aptaujām¹⁸ Latvijas uzņēmumus attiecībā uz finansējuma pieejamību visvairāk neapmierina nodrošinājuma prasības (Latvijas aizņēmēji vairāk nekā citu ES valstu uzņēmumi šo min kā visbūtiskāko finansējuma ierobežojumu) un finansējuma cena. Tāpat uzņēmumi Latvijā (un arī Lietuvā) krietni biežāk nekā vidēji ES saskārušies ar kredītu pieteikumu noraidījumu bankās¹⁹.

Latvijas Bankas pētījums rāda, ka Latvijas un pārējo Baltijas valstu uzņēmumu kredītu procentu likmes ir starp augstākajām eiro zonā, ko nespēj izskaidrot tradicionālie procentu likmes ietekmējošie faktori²⁰. Pētījumā secināts, ka kredītrisks nav svarīgākais faktors, kas nosaka kredīta procentu likmi.

Te svarīgi uzsvērt, ka Baltijas valstīs un it īpaši Latvijā novērojamas arī piedāvājuma puses problēmas. Kreditēšanas tirgū pastāv augsta segmentācija. Īpaši mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) kreditēšanas segmentā ir nepietiekama konkurence, un tas arī ir viens no faktoriem, kas ietekmē kredītu nosacījumus (piemēram, kredītu termiņus, cenas, nodrošinājuma prasības). MVU kreditēšanas piedāvājuma stimulēšanā viens no risinājumiem būtu konkurences stiprināšana, piesaistot jaunu, uz uzņēmējdarbības kreditēšanu orientētu tirgus dalībnieku. Igaunijā un Lietuvā vietējā kapitāla banku kredītportfelis veido attiecīgi 18.8% un 4.4% no iekšzemes kopprodukta (IKP) pretstatā Latvijai 3.2% no IKP.

Svarīgi attīstīt alternatīvo finansējumu un kapitāla tirgu. Salīdzinājumā ar kaimiņvalstīm Latvijā ir mazāk attīstīta alternatīvā finansējuma piesaiste uzņēmumiem. Alternatīvā finansējuma pieejamība nepieciešama finansēšanas iespēju dažādošanai, jo ne vienmēr komercbanku kredīts ir atbilstošākais finansējuma veids konkrētajam uzņēmumam un tā specifiskajām vajadzībām. Nepieciešams turpināt īstenot mērķētas finanšu atbalsta programmas uzņēmējiem tur, kur ir konstatētas tirgus nepilnības.

¹⁶ Saskaņā ar ECB datiem 2022. gada 3. ceturksnī nefinanšu uzņēmumu kopējā parāda un pašu kapitāla attiecība Igaunijā bija 0.62, Latvijā 0.71, bet Lietuvā 0.74, savukārt uzņēmumu pašu kapitāla un IKP attiecība – attiecīgi 176%, 98% un 96%. 2017. gada beigās nefinanšu uzņēmumu kopējā parāda un pašu kapitāla attiecība Igaunijā bija 0.63, Latvijā 0.91, bet Lietuvā 0.76, savukārt uzņēmumu pašu kapitāla un IKP attiecība – attiecīgi 190%, 98% un 96%.

¹⁷ 2021. gadā Latvijā ēnu ekonomikas īpatsvars bija 26.6%, Igaunijā – 19%, Lietuvā 23.1%. <https://lvportals.lv/norises/347365-enu-ekonomika-baltijas-valstis-sse-riga-enu-ekonomikas-indeksa-rezultati-2022>

¹⁸ https://www.eib.org/attachments/lucalli/20220265_eibis_2022_cesee_en.pdf; https://single-market-economy.ec.europa.eu/system/files/2023-01/SAFE%20Analytical_Report%202022.pdf

¹⁹ Piemēram, https://single-market-economy.ec.europa.eu/system/files/2023-01/SAFE%20Analytical_Report%202022.pdf

²⁰ Sk. <https://www.makroekonomika.lv/procentu-likmes-baltija-un-citviet-eiro-zona-meklejojot-faktorus-kas-nosaka-atskiribas>.

1.5. Komercbanku sektora regulējums

Dominējošie kreditētāji visās trīs Baltijas valstīs lielākoties neatšķiras, un Vienotā uzraudzības mehānisma ietvaros tos uzrauga tā pati mikrouzraudzības iestāde (Eiropas Centrālā banka) pēc vienotas pieejas.

Komercbanku sektora regulējums visās trīs Baltijas valstīs ir ieviests bez būtiskām atkāpēm no attiecīgajiem ES līmeņa tiesību aktiem un atšķirības (piemēram, augstāka riska pakāpe komerciālā nekustamā īpašuma kreditēšanai – kas ir piemērojama tikai komercbankām, kas neizmanto iekšējos risku novērtēšanas modeļus, un tiek ikgadēji pārskatīta, ņemot vērā attiecīgo zaudējumu pieredzi, tirgus attīstības tendences, kā arī finanšu stabilitātes apsvērumus) ir minimālas, un tām nav būtiskas ietekmes uz kopējo iekšzemes kreditēšanas apjomu.

Makrouzraudzības jomā, kas ir nacionālā kompetencē, jāmin, ka Lietuvā un Igaunijā kapitāla prasības ir pat stingrākas nekā Latvijā – abās valstīs papildu mikrouzraudzības prasībām ir noteiktas arī precikliskās kapitāla rezervju prasības un Lietuvā – arī sektorālā sistēmiskā riska rezervju prasība riska darījumiem ar mājāsaimniecībām, kas segti ar nekustamo īpašumu. Papildu prasības noteiktas, tajā skaitā ievērojot augstākus kreditēšanas pieauguma tempus šajās valstīs, un tās ietekmē arī kredītu cenu.

Noslēgumā vēršam uzmanību, ka liela daļa šajā sadaļā minēto nepilnību un to risināšanas pasākumu rīcības virzieni jau ir minēti Finanšu sektora attīstības plānā²¹ un citos valsts politikas plānošanas dokumentos attiecībā uz ēnu ekonomikas apkarošānu, nodokļu un maksātspējas politikām u.c. Latvijas Bankas ieskatā svarīgi ir šajos politikas plānošanas dokumentos ietvertos pasākumus nekavējoties īstenot.

2. Maksājumu pakalpojumu tirgus attīstības atšķirības Latvijā un Lietuvā

Zemāk raksturota situācija Latvijā un Lietuvā maksājumu pakalpojumu jomā, kā arī pasākumi tirgus attīstības veicināšanai Latvijā. Atsaucoties uz diskusijā minēto Lietuvā reģistrētā uzņēmuma *Paysera* maksājumu pakalpojumu izmantošanu Latvijā, vēršam uzmanību, ka minētais finanšu tirgus dalībnieks nav kredītiestāde (komercbanka), bet maksājumu pakalpojumus sniedz saskaņā ar Lietuvas centrālās bankas izdotu elektroniskās naudas iestādes licenci.

Salīdzinot Latviju un Lietuvu maksājumu pakalpojumu jomā, jāņem vērā, ka vēsturiski dažādos laika posmos šajās valstīs ir bijušas atšķirīgas stratēģijas. Latvija tehnoloģiskās attīstības jomā koncentrējās uz modernu maksājumu infrastruktūras elementu attīstību, Latvijas Bankai kā pirmajai centrālajai bankai eiro zonā ieviešot ātrus un drošus zibmaksājumus, kas ļauj gan komercbankām, gan ar to starpniecību arī citiem maksājumu pakalpojumu sniedzējiem nodrošināt pakalpojumus gala lietotājiem – iedzīvotājiem un uzņēmumiem.

Maksājumu pakalpojumu jomā būtisks faktors bija iespējamais risks Latvijai nokļūt t.s. Finanšu darījumu darba grupas (FATF)/MONEYVAL "pelēkajā sarakstā", un tas mazināja ārvalstu maksājumu pakalpojumu sniedzēju interesi par ienākšanu mūsu tirgū, izvēloties uz to brīdi mazāk šādam riskam pakļauto Lietuvu.

Lietuva stratēģiski pozicionēja sevi kā mērķa valsti Eiropas licenču izsniegšanai nebanku maksājumu pakalpojumu sniedzējiem, cita starpā šajā laikā piesaistot arī licencējamās iestādes (maksājumu iestādes, elektroniskās naudas iestādes), kuras meklēja relokāciju kādā no ES dalībvalstīm laikā, kad Lielbritānija īstenoja izstāšanos no ES (Brexit) ar mērķi turpināt maksājumu pakalpojumu sniegšanu ES, izmantojot ES vienotā tirgus priekšrocības. Šādu iestāžu piesaistē papildu faktors ir Lietuvas centrālās bankas (kā korespondentbankas) sniegtais maksājumu pakalpojums nebanku maksājumu

²¹ [Par Finanšu sektora attīstības plānu 2022.–2023. gadam \(likumi.lv\)](#)

pakalpojumu sniedzējiem²², kas ir ar paaugstinātu risku saistīts piedāvājums no noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas (NILLTF) skatpunkta. Pārējās eiro zonas valstīs, tostarp Latvijā, nebanku maksājumu pakalpojumu sniedzējiem piekļuve maksājumu sistēmai ir iespējama, izmantojot kredītiestādes kā korespondentbankas.

Latvijas Banka veic un plāno virkni pasākumu finanšu tehnoloģiju sektora attīstībai atbilstoši Finanšu sektora attīstības plānam un Latvijas FinTech stratēģijai, kura fokusējas uz tirgus attīstību. Ir īstenoti vairāki nozares attīstību veicinoši pasākumi, tostarp:

- pilnveidots licencēšanas process, tostarp ieviests pirmslicencēšanas process, kura ietvaros potenciālie tirgus dalībnieki var iesniegt daļu dokumentu (informāciju par biznesa modeli, īpašniekiem un amatpersonām, kapitāla izcelsmi) izskatīšanai, lai mazinātu šķēršļus licencēšanas procesā; izstrādāti licencēšanas ceļveži, kas vienkāršā veidā skaidro licencēšanas procesu un prasības;
- organizēti publiski pasākumi un redzējums par sektora attīstību sniegts industrijas pārstāvju pasākumos;
- izveidota FinTech jomai veltīta tīmekļa lapa (fintechlatvia.eu);
- izveidota sadarbība ar Latvijas FinTech asociāciju, Latvijas Blokkēdes asociāciju un Latvijas Maksājumu un E-naudas asociāciju, veicināts Latvijas Bankas un industriju pārstāvju kopīgs darbs pie attīstības un FinTech stratēģijas ieviešanas, kā arī šķēršļu novēršanas;
- tiek veikts regulārs skaidrojošais darbs par licencēšanas iespējām Latvijā arī ārzemēs organizētajos pasākumos;
- izveidots Inovāciju centrs un Regulatīvā smilškaite, vidēji gadā saņemot ap 50 pieteikumiem no potenciālajiem pakalpojumu sniedzējiem.

Jāatzīmē, ka atbilstoši ikgadējai visa finanšu sektora aptaujai par inovācijām tiek novērots būtisks pieaugums lietojumprogrammu saskarnes (API), mākoņdatošanas tehnoloģiju un biometrijas jomās. Šo tehnoloģiju izmantošanas apjoms pēdējā gada laikā dubultojās. Sektora pārstāvji inovatīvo tehnoloģiju ieviešanā kā galvenos šķēršļus aptaujā atzīmē darbinieku un finanšu resursu nepieejamību.

Turpmākai sektora attīstības veicināšanai svarīgi panākt ciešāku Latvijas FinTech industrijas sadarbību ar politikas veidotājiem un atbildīgajām valsts pārvaldes institūcijām, tostarp veicināt pieeju riska kapitālam, stiprināt atbalstu maksājumu infrastruktūrai, iekļaut Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras atbalsta programmās finanšu atbalstu FinTech uzņēmumiem, valsts iestāžu pārstāvjiem aktīvāk iesaistoties industrijas organizētajos pasākumos. Lai sasniegtu Finanšu sektora attīstības plānā un FinTech stratēģijā izvirzītos mērķus, vienlaikus nepieciešams stiprināt arī starpinstitucionālo koordināciju starp valsts iestādēm.

3. Finanšu krāpniecības apkarošana

Latvijā nepieciešams pievērst pastiprinātu uzmanību finanšu krāpniecības apkarošanai, tostarp arvien ciešāk sadarbojoties visām atbildīgajām pusēm.

Latvijas Finanšu nozares asociācijas (LFNA) apkopotā statistika²³ par krāpšanas gadījumiem liecina, ka 2022. gadā iedzīvotājiem izkrāpti aptuveni 12 miljoni eiro, t.sk. telefonkrāpniecības, investīciju krāpniecības, *phishing*, *smishing* (viltotas tīmekļvietnes, piedāvājumi vai SMS), viltotu kredītu, komisijas maksu, romantiskās krāpniecības u.c. veidā. Šie maksājumi krāpniekiem tiek apstiprināti ar klientam zināmiem stingras

²² Sākotnēji, 2017. gadā, arī Latvijas Banka piedāvāja līdzīga, bet riskos ierobežotāka maksājumu pakalpojuma iespēju maksājumu un elektroniskās naudas iestādēm, bet, ņemot vērā Latvijas finanšu sistēmā piemērotās NILLPTF novēršanas prasības, no finanšu tirgus dalībniekiem nebija nozīmīgas intereses un gatavības izmantot šo risinājumu. Tādēļ 2020. gadā šāda iespēja tika pārtraukta.

²³ <https://www.financelatvia.eu/news/dati-krapsanas-gadījumi-cetras-lielakajas-bankas/>

autentifikācijas datiem vai maksājumu karšu datiem, kurus klients pats izpaudis trešajām personām.

Vienlaikus 2022. gadā pieaudzis krāpšanas mēģinājumu skaits, ko kredītiestādēm ir izdevies novērst (5.6 milj. eiro vērtībā pret 3.3 milj. eiro 2021. gadā). Kopējais krāpšanas gadījumu skaits 2022. gadā ir bijis 10.5 tūkst. gadījumi (no kuriem kredītiestādēm izdevies novērst 5.1 tūkst. gadījumu), kas veido 0.0014% no 2022. gadā Latvijā izpildīto maksājumu skaita.

Lai ierobežotu krāpšanas gadījumus, Latvijas Banka veic virkni dažādu pasākumu, kā arī līdzdarbojas nepieciešamo pasākumu izstrādāšanā un to īstenošanā LFNA Krāpšanas ierobežošanas darba grupas ietvaros²⁴, vienlaikus atbalstot arī citu institūciju aktivitātes.

Latvijas Banka īstenotie un plānotie pasākumi:

- uzlabota kārtība iedzīvotāju sūdzību efektīvai izskatīšanai un konsultēšanai saistībā ar krāpnieciskiem un nelicencētiem finanšu pakalpojumiem;
- uzsākta kredītiestāžu pašreizējo krāpšanas analīzes un informācijas sistēmu infrastruktūras rīku izvērtēšana, sniedzot ieteikumus to pilnveidei;
- sabiedrība tiek informēta un brīdināta Latvijas Bankas tīmekļvietnē²⁵ par krāpšanas un nelicencētu pakalpojumu veidiem, tostarp izvietojot brīdinājumus par pakalpojumu sniedzējiem;
- dalība pašreizējā Eiropas maksājumu pakalpojumu jomas regulējuma pārskatīšanā, kurā pastiprināta uzmanība tiek pievērsta krāpšanas jomai (sociālās inženierijas problēmai, IBAN konta turētāju datu salīdzināšanai);
- šī gada pirmajā ceturksnī tiks izvērtēta tehnoloģiskā risinājuma ieviešana Latvijas Bankā, lai automatizētā veidā efektīvāk varētu monitorēt nelicencēto finanšu pakalpojumu sniedzējus, ļaujot preventīvi iekļaut to izmantotās nelegālās tīmekļvietnes Informācijas tehnoloģiju drošības incidentu novēršanas institūcijas (cert.lv) DNS ugunsgrābī²⁶;
- sadarbībā ar Valsts policiju tiks veikta krāpniecībā cietušo personu profilēšana ar mērķi precīzāk uzrunāt iedzīvotājus;
- lai mainītu iedzīvotāju ieradumus un veicinātu finanšu pratību, Latvijas Banka turpinās regulāri organizēt dažādus finanšu pratības un izglītojošos pasākumus ar krāpšanu saistītajos jautājumos, t.sk. atbilstoši Finanšu sektora attīstības plānā 2021.–2023. gadam 2.3.1. punktā iekļautajai aktivitātei²⁷ un Latvijas Iedzīvotāju finanšu pratības stratēģijai 2021.–2027. gadam²⁸.

Zemāk uzskaitīti būtiskākie Krāpšanas ierobežošanas darba grupas uzsāktie pasākumi:

- telefonkrāpnieku ierobežošanai:
 - tiek apkopota un sniegta informācija Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijai (SPRK) par krāpniecībā iesaistīto tālrunu numuriem analīzes un uzraudzības pasākumu veikšanai;

²⁴ 2021. gada jūnijā LFNA tika izveidota darba grupa krāpšanas ierobežošanai, kurā piedalās Latvijas Bankas, Valsts policijas, LFNA, kredītiestāžu un Finanšu izlūkošanas dienesta pārstāvji. Pēc nepieciešamības sanāksmēs piedalās dažādu citu institūciju (ministriju, SPRK, drošības dienesti utt.) un sakaru komersantu pārstāvji, lai pārrunātu krāpniecības situāciju un veicamos pasākumus. Minētās darba grupas mērķis ir analizēt aktuālo krāpšanas situāciju, apmainīties ar viedokļiem un sniegt priekšlikumus krāpšanas ierobežošanai.

²⁵ <https://www.bank.lv/darbibas-jomas/klientu-aizsardziba/uzmanies-no-krapniekiem/pazisti-krapnieku>; informācija pieejama arī <https://www.finansupratiba.lv/>, kā arī sociālo tīmekļvietņu sadaļās.

²⁶ <https://cert.lv/lv/par-mums/cert-lv-dns-ugunsmuris>

²⁷ <https://www.fm.gov.lv/lv/finansu-sektora-attistibas-plans-2021-2023-gadam>

²⁸ <https://www.finansupratiba.lv/wp-content/uploads/2021/03/Finansu-pratibas-strategija.pdf>

- plānots palielināt elektronisko sakaru komersantu lomu un pienākumu nelegālo telefona zvanu bloķēšanā, tostarp stiprināt SPRK veikto uzraudzības kontroli²⁹.
- investīciju krāpnieku ierobežošanai:
 - plānots ieviest cert.lv DNS ugunsmūrī iekļautās informācijas bloķēšanas nodrošināšanu elektronisko sakaru komersantiem³⁰;
 - stiprināts kredītiestāžu atbalsts un sadarbība ar Valsts policiju krāpnieku darījumu shēmu un "finanšu mūļu" atklāšanā;
 - plānots ieviest rīku informācijas apmaiņai starp kredītiestādēm par krāpniecībā iesaistītajām personām (starpniekiem, mūļiem utt.), kas ļautu izvairīties no šādu personu migrēšanas starp kredītiestādēm;
 - atbildīgajām ministrijām izteikts aicinājums³¹ izvērtēt krāpnieku, tostarp telefonkrāpnieku, aktivitāšu radītos draudus nacionālajai drošībai (gan iekšējai, gan ārējai) un nepieciešamības gadījumā izstrādāt risku pārvaldīšanas plānu;
 - panākts risinājums, ka stingrās autentifikācijas nodrošinātāji, piemēram, Smart-ID, nodrošina papildu maksājumu informācijas (piemēram, maksājuma summas, saņēmēja) atspoguļošanu pirms maksājuma autorizācijas;
 - tiek analizēta citu valstu pieredze dažādu papildu pasākumu ieviešanai (autorizācijas veikšanai, ģeogrāfiskās vietas noteikšanai, lietotāja pieredzes izmantošanai).

Latvijas Bankas atbalstīti citu iestāžu plānotie pasākumi:

- Valsts policijas iniciatīva ieviest risinājumu brīdinājumu izvietošanai krāpnieciskajās tīmekļvietnēs bez to bloķēšanas (*IWOL II*);
- Finanšu izlūkošanas dienesta uzlabotās finanšu iestāžu aizdomīgu darījumu ziņojumu iesniegšanas GoAML sistēmas ieviešana, kas ļaus efektīvāk ziņojumu iesniegšanas kārtību, kā arī procesu finanšu līdzekļu plūsmas uz krāpnieku kontiem apturēšanai.

Ar cieņu

**ŠIS DOKUMENTS IR ELEKTRONISKI PARAKSTĪTS AR DROŠU
ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU**

Latvijas Bankas prezidents

M. Kazāks

²⁹ Par šī pasākuma ieviešanu un izpildi patlaban notiek dialogs starp industriju un uzraudzības iestādi.

³⁰ Par šī pasākuma izpildi un ieviešanu patlaban notiek dialogs starp industriju un uzraudzības iestādēm; ja vienošanās par risinājuma izveidi netiks panākta, tiks atkārtoti iesniegti attiecīgie grozījumi Elektronisko sakaru likumā.

³¹ LFNA: https://www.financelatvia.eu/wp-content/uploads/2021/10/141_1_23_141_e_krapsanas_ierobezosana.pdf